

BO'LAJAK MUSIQA O'QITUVCHILARINING KASBIY KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHDA CHOLG'U IJROCHILIGI TA'LIMINING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI

Muxsinova Mo'minaxon Maqsudjon qizi

Qo'qon davlat universiteti San'at va sport fakulteti Musiqa nazariyasi kafedrası stajyor-o'qituvchisi, Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy pedagogika universiteti mustaqil tadqiqotchisi
ORCID:0009-0001-0496-0055

Annotatsiya: Maqolada cholg'u ijrochiligi mashg'ulotlarining bo'lajak musiqa o'qituvchisi kasbiy kompetensiyasini rivojlantirishdagi imkoniyatlari tahlil qilinadi. Kompetensiyaviy va integrativ yondashuvlar asosida cholg'u ijrochiligini nazariy fanlar va pedagogika bilan bog'lovchi integratsiya matritsasi hamda tahlil ijro namunasidan oldin keladigan yetti bosqichli mashg'ulot modeli taklif etildi.

Kalit so'zlar: musiqa ta'limi, kasbiy kompetensiya, cholg'u ijrochiligi, integrativ ta'lim, musiqiy tafakkur, refleksiya.

KIRISH

"Ta'lim to'g'risida"gi Qonun (2020) va "O'zbekiston – 2030" strategiyasi (2023) oliy ta'limda kadrlar tayyorlashni maktab ehtiyojlariga moslashtirishni talab qiladi. Musiqa o'qituvchisi cholg'uda yaxshi ijro etishi bilan birga, shu ijroni o'quvchiga tushuntira olishi va natijani baholay olishi kerak. Amaliyotda esa cholg'u mashg'ulotlari ko'pincha "usta – shogird" tamoyilida, imtihon dasturini tayyorlashga qaratiladi. H. Gaunt (2008) bunday mashg'ulotlarda o'qituvchi tashabbusi ustun bo'lib, talaba mustaqilligi cheklanishini qayd etgan. L. Shulman (1986) ta'riflagan predmetli-pedagogik bilim nuqtai nazaridan bu jiddiy kamchilik: fanni bilish uni o'rgata olish bilan teng emas.

Kasbiy kompetensiya deganda bilim, ko'nikma va shaxsiy sifatlarning kasbiy vaziyatda birgalikda ishga tusha olishi tushuniladi. Darsda qo'shiqqa jo'r bo'lish, asarning qiyin joyini o'quvchiga sekin tempda ko'rsatish yoki ijro xatosining sababini eshitib aniqlash kabi vaziyatlarda ijrochilik, nazariy va pedagogik bilimlar ajralmas holda qo'llanadi. J. Ballantyne (2006) bo'lajak musiqa o'qituvchilari universitet kurslarini aynan shu bog'liqlik yetishmagani uchun amaliyotdan uzilgan deb baholashini qayd etgan.

Kasbiy kompetensiyaning oltita komponenti ajratildi: musiqiy-nazariy, ijrochilik, pedagogik-metodik, kommunikativ, ijodiy va refleksiv-mustaqil. An'anaviy mashg'ulotda asosan ijro baholanadi, qolgan komponentlar uchun alohida mahsulot talab qilinmaydi. Shu sababli integratsiya yo'nalishlari komponentlar bilan bog'landi (1-jadval).

1-jadval.

Cholg'u ijrochiligining integratsiya matritsasi

Yo'nalish	Cholg'u mashg'ulotidagi topshiriq	Komponentlar
Musiqi nazariyasi	Ijrodan oldin lad, tonallik va metrni aniqlash	Nazariy, ijrochilik
Garmoniya, polifoniya	Funksiyalar, kadensiyalar, yetakchi ovozni belgilab ijroda ifodalash	Nazariy, ijrochilik, ijodiy
Asarlar tahlili	Shakl sxemasi va talqin rejasini yozma asoslash	Kommunikativ, refleksiv
Pedagogika	Asarni o'quvchiga o'rgatish rejasi, mikro-dars	Pedagogik-metodik

Topshiriqlarni tartibli kiritish uchun quyidagi model ishlab chiqildi:

motivatsiya → nazariy tahlil → ijro namunasi → mustaqil ijro → muammoli topshiriq → ijodiy faoliyat → refleksiya

Modelda tahlil o'qituvchi namunasidan oldin keladi: talaba asar tuzilishi haqida o'z farazini tuzadi va namunani tinglab uni tekshiradi. Muammoli topshiriq bosqichida pedagogik vaziyat beriladi (masalan, o'quvchi notani to'g'ri chalyapti, ammo mazmunni ifodalay olmayapti), refleksiyada esa talaba o'z ijrosi yozuvini tahlil qilib, keyingi mashq rejasini tuzadi.

Topshiriqlar bilish jarayonlari murakkabligi bo'yicha darajalandi: eslash (asar janri, shakli va tonalligini aniqlash), tushunish (obrazli mazmunni izohlash), qo'llash (o'zlashtirilgan shtrixni yangi parchada qo'llash), tahlil (kulminatsiya va garmonik tayanchlarni topish), baholash (o'z ijrosi yozuvini mezonlar asosida baholash) va yaratish (asar asosida maktab darsi uchun topshiriq tuzish). Kompetensiya darajasi nazariy-tahliliy, ijrochilik, pedagogik-metodik va refleksiv mezonlar bo'yicha boshlang'ich, o'rta va yuqori darajada aniqlanadi.

Tahlilni namunadan oldinga qo'yish Gaunt (2008) qayd etgan o'qituvchiga qaramlikni kamaytiradi. Mustaqil mashqning maqsadli tuzilishi Ericsson va boshq. (1993) xulosalariga, refleksiya bosqichi esa McPherson va Zimmerman (2011) tavsiflagan o'z-o'zini boshqarish sikliga mos keladi. Pedagogika bilan integratsiya talabaga ijro etgan asarini o'qituvchi nigohi bilan ko'rishga undaydi, bu esa Shulman (1986) g'oyasining amaliy ifodasidir. Cheklov: model nazariy jihatdan asoslangan, uning samaradorligi tajriba va nazorat guruhlarida tekshirilishi zarur; yakka mashg'ulot soati cheklangani uchun bosqichlarni bir asar ustidagi bir necha darsga taqsimlash maqsadga muvofiq.

Raqamli vositalar – audioyozuv, elektron metronom va nota terish dasturlari – mustaqil mashq va refleksiyani qo'llab-quvvatlaydi, chunki talaba o'z ijrosini tashqaridan eshitadi. Biroq ularning foydasi qo'llanish bosqichi va maqsadiga bog'liq: refleksiya varaqasisiz tinglangan yozuv aniq xulosaga olib kelmaydi.

Cholg'u ijrochiligi mashg'ulotlari nazariy fanlar va pedagogika bilan matritsa asosida bog'lansa, kasbiy kompetensiyaning barcha komponentlari maqsadli rivojlanadi. Tahlil ijrodan oldin keladigan yetti bosqichli model talabani taqlid qiluvchi ijrochidan o'z talqinini asoslay oladigan va uni o'quvchiga o'rgata oladigan pedagogga aylantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Anderson, L. W., & Krathwohl, D. R. (Eds.). (2001). *A taxonomy for learning, teaching, and assessing: A revision of Bloom's taxonomy of educational objectives*. Longman.
2. Ballantyne, J. (2006). Reconceptualising preservice teacher education courses for music teachers: The importance of pedagogical content knowledge and skills and professional knowledge and skills. *Research Studies in Music Education*, 26(1), 37–50.
3. Ericsson, K. A., Krampe, R. T., & Tesch-Römer, C. (1993). The role of deliberate practice in the acquisition of expert performance. *Psychological Review*, 100(3), 363–406.
4. Gaunt, H. (2008). One-to-one tuition in a conservatoire: The perceptions of instrumental and vocal teachers. *Psychology of Music*, 36(2), 215–245.
5. McPherson, G. E., & Zimmerman, B. J. (2011). Self-regulation of musical learning. In R. Colwell & P. R. Webster (Eds.), *MENC handbook of research on music learning: Vol. 2* (pp. 130–175). Oxford University Press.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "'O'zbekiston – 2030' strategiyasi to'g'risida"gi PF-158-son Farmoni. (2023, 11-sentabr).
7. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi O'RQ-637-son Qonuni. (2020, 23-sentabr).
8. Shulman, L. S. (1986). Those who understand: Knowledge growth in teaching. *Educational Researcher*, 15(2), 4–14.